

Kort Rids af Holmens Historie i ældre Tider.

Ved den kommitterede ved Flaadens historiske Modelsamling,
Orlogskaptajn P. Holck 1946.

Da Chr. 4' anlagde Christianshavn og befæstede denne Bydel med en Vold, laa det daværende Orlogsværft - Bremerholm - paa Arealet, der strækker sig fra Holmens Kirke rundt Havnegade og Nyhavn til Charlottenborg paa Kongens Nytorv, hvorfra en Kanal - Holmens Kanal - førte op forbi Holmens Kirke til Christiansborg Slotsplads.

Byens Havn var da de nuværende Kanaler omkring Christiansborg og nogle nu opfyldte Omraader.

De større Skibe laa opankrede eller fortøjede paa "Strømmen" fra Langebro til Nyhavn.

En særlig Krigshavn - Tøjhushavnen - var anlagt mellem Tøjhuset og Proviantgaarden, hvor en Flaadestyrke kunde udrustes i Hemmelighed, da den var helt skjult fra Omverdenen. Her findes nu Bibliotekshaven, og det Kgl. Bibliotek er bygget paa gamle Hvælvinger, som dengang var bygget til Oplag for Chr. 4' Galejer.

Hele det nuværende Holmen med Flaadestationen og Orlogsværftet var dengang Vandområde med lavt Vand og enkelte Sandbanker, der strakte sig fra Christianshavn til Refshalen (Burmeister & Wain) og beskyttede Havnen mod Sør og Isgang, Øst fra.

Til at beskytte Havnen og Byen mod Angreb fra Søen, anlagde Chr. 4' et Batteri omtrent hvor U-Baadsstationen er nu, og byggede herfra en Bro over til Bysiden, med Gennemsejling og et Blokhus.

Efterhaanden blev Havneområdet for lille, og under Frederik 3' anlagdes Castellet, som effektivt kunde beskytte

Indsejlingen, idet den sejlbare Rende gik tæt forbi Kastelspynten, og derefter flyttedes Toldboden til dens nuværende Plads, hvor der posteredes et Vagtskib til Kontrol med Indsejlingen.

Flaadens største Skibe laa stadigt opankrede paa Strømmen udfor Havnegade, men da hele Flaaden med de tæt sammenpakkede Skibe var truede med Ødelæggelse ved en Brandkatastrofe, maatte man se sig om efter en bedre Plads, og under Chr. 5' udsaa man da det nuværende Flaadens Leje, der blev indpælet som et nærlig kvadratisk Areal i den nordlige Del, omtrent til Torpedobaadsbroerne og kaldtes "Hocken" (Betegnelse for et Hjørne - det hollandske Hook).

En stor Muddermaskine blev bestilt i Danzig, og omkring 1685 var dette Vandbassin tjenligt til Formaalet og blev delvis omgivet med en Løbebro.

Et Blokhus med Kanoner byggedes ved det nuværende Bommens Vagt, saaledes at Vagtskibet kunde inddrages, og paa Strækningen herfra til Nyholm sænkedes udrangerede Orlogsskibe for at beskytte Flaaden mod Isgang Nord fra. Der opførtes yderligere 2 Batterier, det ene, hvor Flydebroen nu er, og det andet paa Batteriet "Sixtus" Plads til Beskyttelse mod fjendtligt Angreb.

Hele Omraadet Nord herfor (den nuværende Yderhavn) var aabent og kunde da bestryges med Kanonild fra Kastellet mod Øst og fra de nyanlagte Batterier mod Nord, saaledes at det var umuligt for en fjendtlig Flaade at opholde sig her eller nærme sig Havnen, ligesom nogle Batterier paa Amagerkysten til Kastrup Knæ forsvarede denne aabne Kyststrækning.

Dette store og bekostelige Anlæg, der var saa vel ud tænkt, blev snart truet af en ny Fare, idet man netop paa denne Tid havde opfundet Bombardeer-Galioten, der med svære Morteerer kunde bekaste Flaaden udenfor Kanonernes Rækkevidde, hvorfor det var nødvendigt at forlænge Christianshavns Vold for at bringe Omraadet indenfor den egentlige Fæstning, som

København dengang var. Det uhyre Arbejde med at skaffe Jord og Arbejdskraft til dette store Voldanlæg med Bastioner og Grave var netop tilendebragt, da Krigen brød ud i 1700, men Kanonstillingerne var ikke færdige, saaledes at Skibene var udsat for Bombardement, da den forenede svensk-engelsk-hollandske Flaade indesluttede Byen fra Søsiden, og Flaadens Skibe maatte derfor varpe ind i Inderhavnen og udtage Krudtet for ikke at risikere total ødelæggelse, men Kastellet's Kanoner og udstationerede Flydebatterier (Støkkepramme) holdt Fjenden udenfor effektivt Bombardement af selve Hovedstaden.

Datidens Orlogsskibe var hidtil blevet bygget paa Bremerholm, men da Afløbningsforholdene var vanskelige, og de største Skibe undertiden løb tværs over Havnen og tørnede mod Knippelsbro, bestemte man sig til at oprette et Skibbyggeri ved det ny Flaadeleje og foretog Opfyldning af den lille Sandbanke: Nyholm.

Som det første Skib her afløb Orlogsskibet Dannebrog i 1692, der senere blev saa berømt ved Ivar Huitfeldt Daad i Køge Bugt 1710, da det sprang i Luften, og hermed var Begyndelsen gjort til det nuværende Orlogsværft, og Øen blev snart udvidet til at bære 3 Beddinger med tilhørende Værksteder, Smedie og andre Bygninger.

Københavns Havn led af den Fejl, at der kun fandtes et Hovedløb, som relativt let kunde blokeres ved Overrumpling, og desuden savnede man fremskudte Batterier, som kunde holde Fjenden paa Afstand og sikre fri Ind- og Udsejling for Flaadens Skibe.

Under den store nordiske Krig var det derfor nødvendigt at anlægge 2 Søforter, nemlig Tre Kroner og Prøvesteenen. De byggedes begge af sænkede Orlogsskibe, der fyldtes med Grus og Sten og ombyggedes med Pæle. Det største Tre Kroner, der var noget større end det nuværende, men havde samme Facon, laa lidt længere ude, og Prøvesteenen blev anlagt, hvor nu Ben-

zinhavnen findes. Af Hensyn til Galejangreb var det endvidere nødvendigt at sikre Flaadelejet ved Stakader, og til disse Byggearbejder medgik der over 10.000 Træer.

I 1723 købtes Øen Christiansholm (Motzmans Plads) til foreløbig Oplagring af Skibskanoner, men det mellemliggende Omraade til Nyholm var stadig Vand med smaa Holme, der efterhaanden opfyldtes, saaledes at Terrainet fik det Udseende, det nu har.

Det nuværende Værfts egentlige Skaber er Marinens Administrator Grev Danneskiold-Samsøe, der omkring 1740 udarbejdede Planer for en rationel Bebyggelse med Magasiner og Kajanlæg efter store Linier, hvor en Flaade paa 40 Linieskibe med Fregatter og mindre Fartøjer kunde udrustes i kortest mulig Tid, idet de forskellige Magasiner havde Kamre til hvert Skibs Inventar, og i Løbet af 30 Aar skabtes et Flaadeværft, der ansaas for et af de bedste og mest moderne i Verden.

Arsenaløen.

I 1742 paabegyndtes Opførelsen af Arsenalet efter Philip de Langes Tegninger, og stod færdigt i 1746.

Den monumentale Bygning havde Facade mod Vest og dannede samtidig Indgang til Holmen, idet en Vej førte over Christiansholm til en Landgangstrappe lige overfor Bremerholm, hvor Marinen havde sine Administrationsbygninger. Flaadelejet uvidedes nu helt hertil med en Løbebro, saaledes at der blev Plads til de mange Skibe, der i flere Rækker laa fortøjede langs Havnen.

1743 indviedes den nye Tørdok paa Christianshavn (nuværende Asiatisk Co.). Denne Plads udenfor Værftsomraadet var valgt af Hensyn til de mange Kildevæld, der fandtes i Undergrunden. Det var et betydeligt og kostbart Ingeniørarbejde med en meget kompliceret Tømmerkonstruktion, som vakte Opmærksomhed trindt om. Denne Dok var blevet nødvendig, fordi Skibene efterhaanden var blevet saa svære, at de ikke taalte de store

Kraftpaavirkninger, der skulde til for at krænge dem over, naar de skulde kølhales for Reparation og Rensning i Bunden.

1754 opførtes paa Christiansholm en stor Mastekran af lignende Dimensioner som Nyholms Kran, der kunde indsætte Master i Flaadens næststørste Skibe. Denne Kran blev nedrevet omkr. 1870.

Frederiksholm.

De store Takkeladshuse (Hovedmagasinet) byggedes 1767-1774 (de Lange) i Linie med Arsenalet og disse Bygninger har en Tid været forbundet med et Midterparti som Arsenalets. Øen grænser mod Øst til Tømmergraven, hvor alt Bygningstømmer til Skibene blev nedsænket med store Vand- & Stenkister af Hensyn til Tømmerets Konservation.

Under Krigen 1807-14 byggedes et stort Antal Rokanon-fartøjer, hvortil der efter Krigen byggedes en Række Skure langs Graven.

Da Værftet paa Bremerholm blev nedlagt 1858-60 for at give Plads til Bebyggelse, kunde man ikke længer bibeholde Holmens monumentale Plan og Arkitektur, men maatte i de følgende Aartier for smaa Pengemidler opføre en Række Bygninger til Administration, Magasiner, Værksteder m.m.

Dokøen.

Her byggedes 1854-58 en fuldt ud moderne Dok, og efter Krigen 1914-18 nedlagdes det gamle Skibbyggeri paa Nyholm og flyttedes hertil.

Nyholm.

Denne Ø er efter Skibbyggeriets Flytning blevet moderniseret, men den rummer tillige Værftets ældste Bygninger. De gamle Bindingsværkslængere Østre- & Vestre Takkeladshuse er opført 1729 og ret uændrede. Spanteloftsbygningen er fra 1742, den rummede i en Periode Konstruktionskammeret og Flaadens historiske Modelsamling.

Nyholms Mastekran (de Lange) er opført 1748-51 og er

10 Fod højere end Rundetaarn ($37\frac{1}{2}$ m.) Den anses for Verdens berømteste Havnekran. Murværket er kun en Beskyttelse for den svære Tømmerkonstruktion, den kunde ind- og udsætte Master til Flaadens største Skibe og afløste en tidligere Tømmerkran, noget lavere, som stod paa Elefanten. Kranens Løftevne var 40.000 Pund, men den blev prøvet med 46.000 Pund, da den indsatte det store Hjul i en Muddermaskine straks efter Bygningen.

Nyholms Hovedvagt (de Lange) opført 1744, regnes med det karakterfulde Taarn for Holmens smukkeste Bygning, og den danner sammen med Mastekranen en fin Silhuet, der giver Indsejlingen til København sit Særpræg.

Paa den store Exerccerplads laa de tidligere Byggebedringer med en Afløbningspavillon for Kongefamilien, opført af Jardin. Det var her Englænderne i 1807 væltede de i Bygning værende Orlogsskibe.

De udrangerede Orlogsskibe, senest Skruefregatterne Sjælland, Jylland og Niels Juel, benyttedes i en lang Periode som Kasernes skibe og laa fortøjede langs Hønsebroen, Men de blev efterhaanden forældede og afløstes af den nuværende Kaserne, der blev taget i Brug 1910.

Elefanten.

Denne ø blev anlagt i 1728 paa det sænkede Orlogsskib Elefanten og anvendtes til Kølhalingsplads, hvor de store Skibe overkrængedes med store Gangspil. I tidligere Tid var der tillige anlagt et Batteri til Havnens Forsvar..